

LIETUVA IR LIETUVIS XXI A. UŽSIENIO LITERATŪROJE: STEREOTIPINIAI ĮVAIZDŽIAI

ASTA GUSTAITIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

Esminiai žodžiai: *užsienio literatūra, įvaizdis, komparatyvistika, imagologija, stereotipai.*

Key words: *foreign literature, image, comparative literature, imagology, stereotypes.*

Pastaraisiais metais lietuvių literatūrologijoje suaktyvėjo komparatyvistiniai tyrimai, kuriuose analizuojamos Lietuvos ir lietuvių vaizdavimo kitų šalių literatūroje strategijos, keliami probleminiai klausimai apie tai, koks lietuvių įvaizdis išskyla ir kaip kinta toje literatūroje. 2011–2012 m. pasirodė 4 mokslo monografijos, skirtos lenkų, prancūzų, švedų literatūroje matomam Lietuvos ir lietuvių įvaizdžiui aptarti. Algis Kalėda monografijoje „Mitų ir poezijos žemė: Lietuva lenkų literatūroje“ (Kalėda, 2011) išsamiai diachroniškai tyrinėja, kaip kinta Lietuvos ir lietuvių vaizdavimas lenkų literatūroje nuo XVIII–XIX a. iki šių dienų, ir konstatuoja, kad, žvelgiant į ilgametę lietuvių ir Lietuvos vaizdavimo lenkų literatūroje tradiciją, Lietuva dažniausiai išskyla kaip idilės, prarasto rojus žemė, tačiau pats lietuvis dažniausiai – barbaras. Nijolė Vaičiulėnaitė-Kašelionienė 2011 m. išleistoje monografijoje „Lietuvos įvaizdis prancūzų literatūroje: vienos barbarybės istorija“ (Vaičiulėnaitė-Kašelionienė, 2011), taip pat Irena Buckley drauge su prancūzų profesore Marie-France de Palacio knygoje „Lietuvos Edenas ir prancūzų Babilonas“ (*L'Eden lituanien et la Babylone française*) (Buckley, Palacio de, 2012) nagrinėja lietuvių vaizdavimą prancūzų literatūroje ir pabrėžia dominuojantį lietuvių, kaip barbaro, įvaizdį. Abiejose monografijose daug dėmesio skiriama ko gero dažniausiai tyrinėjamam prancūzų rašytojo Prospero Merime 1869 m. parašytam kūrinii „Lokys“, kuriame išskyla archajiškas Žemaitijos vaizdinys, o lietuviai vaizduojami kaip barbarai. (Beje, apie P. Merime kūrinį dar sovietmečiu gana išsamiai rašė Birutė Masionienė knygoje „Literatūrinių ryšių pėdsakais“, kurioje visą skyrių „I. Tugenevas, P. Merime ir ...Lietuva“ paskyrė P. Merime „Lokiui“ ir kūrinio atsiradimo aplinkybėms aptarti (Masionienė, 1982)). Sigutė Radzevičienė monografijoje „Neatrastasis Ignas Šeinius“ (Radzevičienė, 2011) ne tik atveria platų Igno Šeinius švediška parašytų kūrinių kontekstą, bet ir kalba apie Lietuvos įvaizdį Švedijos literatūroje apskritai. Tokio pobūdžio tyrimai įdomūs tiek sociokultūrinio, tiek literatūrologinio aspektu.

Straipsnio tikslas – atskleisti stereotipinius Lietuvos ir lietuvių įvaizdžius šiuolaikiniuose užsienio rašytojų kūrinuose, kurie yra išversti į lietuvių kalbą, taip pat diachroniškai žvelgiant į užsienio literatūrą aktualizuoti labiausiai šokiravusius įvairius su Lietuva susijusius kūrinius. Tyrinėjimo šaltiniai – XXI a. pradžioje pasirodę kūriniai: Jonathano Franzeno romanas „Pataisos“ (*Corrections*, 2001), Herbjørg Wassmo romanas „Stiklinė pieno“

(*Et glass melk takk*, 2006), Karin Alvtegen romanais „Dingusi“ (*Missing*, 2004). Straipsnyje yra taikomi analitinis ir komparatyvistinis metodai, naudojami imagologijos teorijos elementai, leidžiantys, prancūzų literatūrologo Yveso Chevrelio teigimu, ištyrinėti tokius kūrinis, kuriuose aprašomi užsieniečiai arba naudojamas stereotipinis kokios nors šalies vaizdas (Vaičiulėnaitė-Kašelionienė, 2013, 39). Remiantis šia nuostata, galima išskirti 4 požūrius į užsieniečius: manija (kai stebima kultūra laikoma viršesne), fobija (kai stebima kultūra vertinama kaip menkesnė), filija (abi kultūros vertinamos teigiamai) ir idiokrazija (požiūris šališkas, individualus)¹ (Vaičiulėnaitė-Kašelionienė, 2013, 39). Ši teorija bus svarbi analizuojant Herbjørg Wassmo kūrinį „Stiklinė pieno“, kurio dalis istorijos vyksta Lietuvoje ir kuriame Lietuva yra pasakotojo aiškiai vertinama.

KODĖL PASIRENKAMA VAIZDUOTI UŽSIENIETĮ AR UŽSIENIO VALSTYBĘ?

Literatūrologas A. Kalėda, apibendrinamas su lenkų literatūra susijusius tyrimus, konstatuoja, kad lietuviškoji tematika kitų tautų literatūroje priklauso nuo daugelio veiksnių ir kiekvienos šalies literatūroje lietuviškas kontekstas atsiranda dėl įvairių priežasčių: „prieigos prie lietuviškos tematikos kitų tautų literatūrose priklauso nuo daugelio faktorių – jie vienokių aplinkybių nulemti, kai kalbam, tarkim, apie rusų literatūrą, kitokių – baltarusių ar vokiečių rašytojų atveju“ (Kalėda, 2011, 13). Apskritai meninis kitos šalies ir žmonių tyrinėjimas literatūroje gali būti kontaktinio pobūdžio, kai rašytojas vaizduoja svetimą šalį ir jos žmones dėl asmeninių priežasčių: 1) genealoginis ryšys su šalimi (emigrantų arba jų palikuonių literatūra); 2) užsienio šalies priklausymas rašytojo interesų laukui, nes iš jos kilę mėgstami rašytojai, menininkai, mokslininkai; 3) pažintis dėl tiesioginių kontaktų, kai bendraujama su kitai šaliai priklausančiais žmonėmis, joje keliaujama ar dirbama; 4) į kūrybinę rašytojo sąmonę kitos šalies įvaizdis įėjo kaip jo visuomenėje įsitvirtinęs stereotipas.

Vienos svarbiausių priežasčių, dėl kurios rašytojai imasi lietuviškos tematikos – istorinės ir sociokultūrinės: tam tikru laikotarpiu padidėję lietuvių emigrantų srautai, *bangos* į kitas šalis, leidusios tų šalių žmonėms susipažinti ir tiesiogiai bendrauti su lietuviais, taip pat daugiau sužinoti apie Lietuvą. Istorikė Daiva Dapkutė savo straipsnyje „Lietuviai pasaulyje“ išskiria 4 emigracijos iš Lietuvos bangas:

- 1) XIX a. pabaigos–XX a. pradžios ekonominė emigracija (vadinamieji *grynoriai*);
- 2) emigracija iš Lietuvos Respublikos 1920–1940 m. (kai kurie tyrinėtojai šiuos emigrantus priskiria prie *grynorių* emigracijos, neišskiria kaip atskiros emigracijos bangos);
- 3) politiniai pabėgėliai, pasitraukę iš Lietuvos Antrojo pasaulinio karo pabaigoje (vadinamieji *dipukai*);
- 4) šiuolaikinė emigracija iš Lietuvos (Dapkutė, 2013).

¹ Remiamasi Nijolės Vaičiulėnaitės-Kašelionienės iš prancūzų kalbos išversta ir lietuviškai pristatyta Yveso Chevrelio imagologijos teorija, esančia knygoje: Vaičiulėnaitė-Kašelionienė N. (2013). Literatūrinė komparatyvistika: pamatinės teorijos ir atsinaujinanti praktika. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.

LIETUVIAI UPTONO SINCLAIRIO IR ROBERTO LIVESEY KŪRINIUOSE:
PIRMOJI EMIGRACIJOS BANGA

Klausimas, kiek Lietuva ir lietuviai užsienio šalių literatūroje yra meniškai tyrinėjami, lietuviams nuolat rūpėjo, ir kai kurios įvairiu metu parašytos knygos apie juos, jų gyvenimus tampa prielaida ne tik literatūrinėms diskusijoms apie mūsų mažos šalies įvaizdį svetur, bet ir jos realijų suvokimą bei meninę interpretaciją. Su pirmosios emigracijos į Ameriką tikrove yra sietinos kelios Amerikos rašytojų knygos, kuriose atskleidžiami lietuvių emigrantų gyvenimai ir iškyla gana liūdnas bei neigiamas (tragiškas) piešiamų lietuvių vaizdas. Kai 1907 m. pasirodė pasaulinio garso amerikiečių rašytojo Uptono Sinclairio romanas „Džiunglės“ (Sinclair, 2012), išverstas į 70 pasaulio kalbų, apie pirmąją lietuvių emigrantų bangą į Ameriką, daugelis lietuvių nustebė, kodėl lietuvių, o ne kitų šalių emigrantų gyvenimas tapo meninio tyrimo objektu, kodėl lietuviai parodyti kaip skurdžiai, gyvenantys nepakeliamomis sąlygomis, dirbantys be galo sunkų mėsos pakuotojų darbą Čikagos priemiesčiuose, kodėl jų likimai klostosi tragiškai, kodėl jų moterys romane dirba prostitutėmis. Romanu „Džiunglės“ buvo ypač susidomėta pastaraisiais metais, kai buvo pakartotas jo leidimas, papildžius literatūrologų Giedriaus Subačiaus, Dvilės Budrytės, taip pat Lietuvos Prezidento Valdo Adamkaus komentarais lietuvių kalba. Kito Amerikos rašytojo Roberto Livesey biografinio pobūdžio knyga „Ant uolos. Dvidešimt penkeri metai Alkatrazo kalėjime“ anglų kalba buvo parašyta 1980 m., ir tik 2013 m. ji pirmąkart išleista lietuvių kalba. Joje rašytojas pasakoja apie pirmosios bangos lietuvių emigrantų sūnų Alviną Karpį, kurio tikrasis vardas – Albinas Karpavičius. Tai buvo vienas pavojingiausių gangsterių Amerikos istorijoje, tapęs visuomenės priešiu Nr. 1. Kaip tokio pobūdžio kūriniai („Džiunglės“ ar „Ant uolos. Dvidešimt penkeri metai Alkatrazo kalėjime“) sutinkami Amerikoje ir Lietuvoje? Akivaizdu, kad juos vertinant remiamasi ne tik estetiniais kriterijais. Straipsnyje „Lietuviškos Uptono „Džiunglės“ Giedrius Subačius pamini, kad „Lietuviams jau iš pat karto nepatiko ir būdas, kaip jie patys pavaizduoti „Džiunglėse“. 1906 m. „Vilniaus žiniuose“ lietuvių rašytojas Antanas Kaupas rašė: „Faktas yra, kad lietuviškos gal mažiausiai yra linkę prie prostitucijos: francūzės, japonės, vokiečių ir lenkės šitame atžvilgyje toli-toli aplenkia mūsų seseris“ (Subačius, 2012, 10).

ŠIUOLAIKINĖ EMIGRACIJA IŠ LIETUVOS IR LIETUVA

Po Nepriklausomybės atgavimo 1990 m. Lietuvai atsivėrė pasaulis, lietuviai, kaip ir visi buvusios Sovietų Sąjungos šalių žmonės, ėmė migruoti po pasaulį, emigruoti, o užsieniečiai gavo naują galimybę pažinti rytų europiečius. Apskritai pakitusį vakariečių požiūrį į po 1990 m. nepriklausomybę atgavusias valstybes subtiliai atskleidžia suomių rašytoja Sofi Oksanen romane „Stalino karvės“. Kūrinyje suomių požiūris į estus ryškėja per nuostabą: „Suomiai iš tiesų manė, kad estai yra rusai. Ilgai. Didelė dalis suomių moksleivių sužinojo apie estų buvimą tik tada, kai mokykloje buvo vardijamos giminingos tautos. Jie stebėjosi ir aikčiojo, kad už 85 kilometrų nuo Helsinkio gyvena tauta, apie kurią jie nieko negirdėjo. <...> tie miestai vienodai galėjo būti jūros dugne arba Mėnulyje“ (Oksanen, 2012, 38). Čia kalbama apie Estiją, bet lygiai tas pats galėtų būti pasakyta apie Lietuvą, juo labiau kad (tai straipsnyje bus atskleista vėliau) kai kuriuose užsienio rašytojų kūrinuose Baltijos valstybės tiesiog

susiejamos (pavyzdžiui, švedų rašytojos Karin Alvtegen romane „Dingusi“ (*Missed*, 2005)). Be to, kai kurie užsienio rašytojai dar ilgai po Baltijos šalių nepriklausomybės atgavimo savo kūriniuose klydo, jas priskirdami Rusijai. Pavyzdžiui, populiarios Amerikos rašytojos Tess Geritssen 2004 m. parašytame romane „Donoras“ (*Harvest*, 1996) (Baltijos valstybės penkerius metus buvo nepriklausomos) Ryga traktuojama kaip nedidelis uostas, esantis *kažkur Rusijoje* (išryškinta mano, – A. G.). Grįžtant prie Lietuvos vaizdavimo užsienio literatūroje galima pasakyti, kad per pastaruosius 20 metų daugelyje valstybių, ypač Amerikos, Švedijos, Norvegijos ir kitų šalių rašytojai ėmėsi lietuviškos tematikos. Deja, daugelis kūrinių iki šiol neišversti į lietuvių kalbą. Pavyzdžiui, amerikiečių rašytoja Patty Dann 1998 m. parašė biografinį romaną „Kūdikių laivas: atsiminimai apie įvaikinimą“ (*The Baby Boat: A Memoir of Adoption*), kuriame pasakojama, kaip amerikiečių šeima įsivaikino 7 mėnesių berniuką iš Lietuvos; kūrinyje gana išsamiai atskleidžiama Lietuvos tikrovė, šaliai neseniai atgavus nepriklausomybę. XXI a. Lietuvos vaizdinys iškyla jau ne tik Europos, bet ir Azijos šalių literatūroje: 2009 m. pasirodo Pietų Korėjos rašytojo Ha Il- Ji „Užupio respublika“ (*The Republic of Uzupis*), o 2011 m. populiarus Pietų Korėjos rašytojas Yi Mnn-Yol parašo romaną „Lietuvos moteris“ (*Lithuanian Woman*).

TREČIOJI LIETUVIŲ EMIGRACIJOS BANGA IR UŽSIENIO LITERATŪRA

2001 m. JAV pasirodžiusiame Jonathano Franzeno romane apie lietuvius „Pataisos“ (į lietuvių kalbą verstas Danguolės Žalytės 2003 m.) Lietuva vaizduojama epizodiškai, tačiau neigiamame kontekste: lietuviai skursta, Lietuvoje nėra elektros energijos, lietuviai valgo arklieną, Lietuva prilyginama turgui ir internete žymima „lithuania.com“ (Franzenas, 2003). Lietuvoje apie šį romaną, taip pat apie jame vaizduojamų lietuvių ir Lietuvos įvaizdį užvirė diskusijos ne tik kultūrinėje spaudoje, bet ir tarp paprastų žmonių, pasisakė ir politikai, ir sociologai, susirūpinę Lietuvos įvaizdžiu užsienyje. Net pats rašytojas buvo oficialiai pakviestas apsilankyti Lietuvoje.

Kaip Lietuva ir lietuviai iškyla skandinavų literatūroje? Šis klausimas iki šiol nebuvo itin aktualizuotas dėl to, kad ilgą laiką pasirodydavo mažai tokio pobūdžio skandinavų kūrinių, kuriuose būtų atskleidžiamas lietuviškas kontekstas, vertimų, o komparatyvistiniuose Skandinavijai skirtuose tyrimuose ilgą laiką vyravo tyrimai, kuriuose daugiausia susitelkta į kontaktinio pobūdžio skandinavų rašytojų įtaką meniniam lietuvių rašytojų mąstymui. Tokie buvo įvairiu metu pasirodę Silvestro Gaižiūno, Birutės Masionienės, Vytauto Kubiliaus, vėliau, jau nepriklausomybės metais – Sigutės Radzevičienės, Ugniaus Mikučionio darbai. 2006 m. Norvegijoje išleidžiamas gerai žinomas (romanai „Dinos knyga“, „Septintasis susitikimas“, „Bėgimas nuo Franko“) norvegų rašytojos Herbjørg Wassmo kūrinys „Stiklinė pieno“ (*Et Glass Melk Takk*, 2006), kuris persmelktas lietuviškojo, taip pat politinio, konteksto, aktualizuojamas nušalinto prezidento Rolando Pakso istorinis laikotarpis (Wassmo, 2008). Romane atskleidžiama dramatiška Lietuvoje gyvenančios rusų kilmės merginos Dortės istorija, merginos, kurios mama – Leningrado inteligentų duktė, o tėvas – Lietuvos žydas. Dortė, naivi, viskuo tikinti ir pasitikinti penkiolikmetė, apgaule išviliojama į užsienį dirbti prostitute. Pabrėžiamas merginos neįsisknijimas Lietuvoje. Ji neturi lietuviškų šaknų, todėl dar ir dėl to ją lengviau *persodinti* į kitą šalį. Kokios yra tokio pobūdžio ir tematikos knygos

Norvegijoje pasirodymo prielaidos? Savo tematika romanas galėtų būti įrašytas į daugelį pastaraisiais metais pasirodžiusių knygų apie prostituciją paradigmą. Tik per kelerius metus pasirodė kelios knygos ir kino filmai, kuriuose vaizduojamos Baltijos kraštų merginos, tapusios prostitutėmis. „Stiklinė pieno“ pasirodė tik po 4 metų nuo daugelyje festivalių gerai įvertinto tikrais faktais paremto filmo „Lilija amžinai“ (*Lilija Forever*, 2002) apie Švedijoje parduotą į prostitucijos vergiją lietuvę merginą. Dar vėliau išleidžiamas gerokai sudėtingesnės tematikos suomių rašytojos Sofi Oksanen romanas „Valymas“, be kitų siužetinių linijų, pasakojantis ir estų merginos, tapusios prostitute, istoriją. Pažymėtina romano „Stiklinė pieno“ pasirodymo priežastis – dokumentinės literatūros suklestėjimo Skandinavijoje laikas. Daugumoje tokių kūrinių, Giotemburgo universiteto profesorės Beatos Agrell teigimu, išryškėja aiški rašytojų pozicija – kūriniu keisti situaciją (Agrell, 1997). Tokia įžvalga labai svarbi kalbant apie H. Wassmo „Stiklinė pieno“: šio kūrinio pabaigoje rašytojos poziciją pabrėžia nuostata: „Ypač dėkoju toms jaunoms moterims, kurios nepabūgsta liudyti prieš savo skriaudikus. Mes skolingi joms globą, atramą ir pagarbą. Turime sukaupti visas jėgas, kad sustabdytume smurtą prieš moteris ir prekybą žmonėmis“ (Wassmo, 2008, 399). Rašytojos misija aiški.

Romane „Stiklinė pieno“ detalai piešiant Lietuvą, kalbant prancūzų literatūrologo Yveso Chevrelio imagologijos terminais, vyrauja antrasis santykio su vaizduojama svetima šalimi aspektas – fobija (svetima kultūra prastesnė). Atsiskleidžia ypač niūrus Lietuvos kaimas: begalinis skurdas knygoje labai sutirštinamas, pavyzdžiui, rašoma, kad Dortė Lietuvoje niekada nematė kavos malimo mašinėlės. Romane išryškėja daugelis su svetima, nepažįstama šalimi susijusių stereotipų, kuriuos iškart pastebi ir skaitytojai. Pavyzdžiui, interneto erdvėje perskaičiusi romaną viena skaitytoja, pasivadinus slapyvardžiu Arvena, iš esmės teigiamai vertindama perskaitytą knygą, piktinasi tuo, kaip knygoje vaizduojama Lietuva. Skaitytoja, tarsi įsiklausiusi į literatūrologų P. Lamarque'o ir S. Olseno teiginius, kad „literatūros kūrinyse pateikia ar implikuoja bendrus teiginius apie pasaulį, kuriuos skaitytojas, kūrinio suvokėjas, turi įvertinti kaip teisingus ar klaidingus“ (Lamarque, Olsen, 1998, 324), imasi ieškoti sąsajų tarp fikcijos ir tikrovės:

H. Wassmo Lietuvoje gyvena rusai, baltarusiai, žydai. Žodžiu – kas tik nori, bet ne lietuviai. Tiesa, Dortės tėvas kalbėjo lietuviškai, šios kalbos mokė ir savo dukras, tačiau jis buvo žydas. Dėl to keistai atrodo tai, kad, nors Dortės mama – rusė, bet tėčio pageidavimu būdavo švenčiamos lietuviškos Kalėdos. Nors žydai paprastai Kalėdų nešvenčia. Kita vertus, akivaizdu, kad rašytojai tiesiog knietėjo parašyti tai, jog Lietuvoje II pasaulinio karo metais buvo išžudyta apie 200 000 žydų tautybės asmenų. Nepamirštant paminėti, kad lietuviai kolaboravo su naciais. Tačiau visiškai pamirštant paminėti, kad daugybė lietuvių, rizikuodami savo ir savo šeimų gyvybėmis, slėpė žydus ir kitaip jiems padėjo.

Ši citata atkreipia dėmesį į dalykus, kurie skaitytojai knygoje atrodo *neteisingiausi*, tą *neteisingumą* perkėlus iš fikcinės į realią Lietuvą. Kokie neatitikimai arba su Lietuva siejami stereotipai pirmiausiai pastebimi? Romane ryški prielaida, kad Lietuvoje gyvena ne lietuviai (arba jų ne dauguma), o kitų tautybių žmonės. Be to, aktualizuotas lietuvių, kaip žydšaudžių tautos, akcentas, lietuvių kolaboravimo su naciais faktas. Vienpusiškai vaizduojami įvykiai romane tampa istorine netiesia.

Apskritai labiausiai išgyvenama dėl tų grožinio kūrinio vietų, tokių temų, kurios atveria skaudžiausius Lietuvos istorijos aspektus, su kuriais lietuviai mažiausiai norėtų būti siejami svetur arba *pamatom* neigiamame kontekste. Romane „Stiklinė pieno“ daugiausiai dėmesio skirta prekybai žmonėmis.

Žymi švedų rašytoja Karin Alvtegen 2004 m. sukuria psichologinio detektyvo žanro romaną „Dingusi“, kuriame vaizduojama, kaip viešbutyje žiauriai nužudomas jaunas vyras Jorgenas, o pagrindinė įtariamoji, padariusi nusikaltimą – jauna mergina, matyta viešbutyje drauge su nužudytuoju, be to, jo kambaryje rasti merginos pirštų antspaudai. Vis dėlto, tik pradėjus tirti nusikaltimą, iškeliamą kita jo versija:

Ar jūs tikra, kad jis neturi (...) priešų Latvijoje ar Lietuvoje? (Alvtegen, 2009, 50).

Ši su Lietuva-Latvija susijusi mintis (įtarimas) – vienintelė visame romane, ir ji negrindžiama kitomis versijomis ar aplinkybėmis. Be to, žinant, kad Karin Alvtegen Lietuvoje lankėsi tik 2010 m. (jos romanas „Dingusi“ išleistas 2004 m.), galima daryti prielaidą, jog visa tai primena Švedijos visuomenėje ryškėjančius nuomonių stereotipus, žiniasklaidai komentuojant nusikaltimus, kuriuose aptikta imigrantų lietuvių ir latvių pėdsakų.

IŠVADOS

Aptarus romanus, aiškėja išvada: peržvelgtuose kūrinuose iškyla skirtingi, bet pasikartojantys, dažnai stereotipiniai Lietuvos ir lietuvių vertinimai, kurių apibendrinimas slegiantis:

- Lietuva – itin skurdi valstybė, lietuviai skęsta skurde (Jonathano Franzeno romane „Pataisos“ jie net maitinasi arkliena).
- Lietuviai – potencialūs nusikaltėliai (žymios švedų rašytojos romane „Dingusi“, įvykus nusikaltimui, pasakotoja iškart įtaria lietuvių mafiją).
- Lietuva – prekybos žmonėmis šalis, o lietuvės naivios, todėl patiki nusikaltėlių pažadais ir tampa prostitutėmis (Herbjørg Wassmo romane „Stiklinė pieno“).

Kai kurių kraštų šiuolaikiniai rašytojai, savo kūrinuose vaizduodami Lietuvą arba lietuvius, dažniausiai remiasi bendrybėmis ar stereotipišku Lietuvos įsivaizdavimu, Lietuvoje nesilančę (Karin Alvtegen, Jonathanas Franzenas). Arba atvirkščiai – kruopščiai tyrinėja konkrečią problemą (prostituciją) pačioje Lietuvoje (Herbjørg Wassmo). H. Wassmo romane „Stiklinė pieno“ ėmėsi kalbėti apie prekybą žmonėmis, detalai, dokumentiškai tyrinėjo Lietuvos tikrovę, sudarančią prielaidas prekybai žmonėmis, galimas dalykas todėl, kad XX a. pab.–XXI a. pradžioje išaugo dokumentinio romano skandinavų literatūroje populiarumas. Anksčiau pacituota skaitytojos, pasivadinusios Arveda, nuomonė patvirtina, kad lietuviai skaitytojai skaudžiai reaguoja net ir grožiniuose kūrinuose matydami stereotipiškai neigiamą Lietuvos vaizdą, neteisingą ar neadekvatų, jų nuomone, istorijos interpretavimą ar sukurtus nepatrauklius lietuvių paveikslus. Čia galima prisiminti Prezidento Valdo Adamkaus požiūrio dinamiką, atsispindinčią jo straipsnio, skirto naujam „Džiunglių“ leidimui, pavadinime – „Džiunglės“ – lietuvių potencialo dokumentas“. Jame Prezidentas rašo: „Tenka pripažinti, kito mano požiūris į patį romaną. Šią kaitą laikyčiau dėsninga. <...> man Sinclairio „Džiunglėse“ aprašyti lietuviai bei jų gyvenimas atrodė nerealūs, o egzistuojantys romanisto vaizduotėje. Bijau, kad <...> jaunoji lietuvių karta, gyvenanti Lietuvoje arba JAV, matys šiame

romane visai kitus dalykus negu aš.“ (Adamkus, 2013, 35, 37). Drauge galima paklausti: galbūt Lietuvos ir lietuvių vaizdavimo populiarų užsienio rašytojų kūrinuose pavyzdžiai, kurie šiandien atrodo stereotipiškai neigiami, po daugelio metų nebekels neigiamų emocijų, tik smalsumą – kodėl, kaip ir kokiame kontekste Lietuva ir lietuviai buvo pavaizduoti.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- Adamkus V. (2012). „Džiunglės“ – lietuvių potencialo dokumentas. // Sinclair U. Džiunglės. Vilnius: Aukso žuvis.
- Agrell B. (1997). Documentarism and Theory of Literature // Documentarism in Scandinavian Literature. http://books.google.lt/books?id=-Pl1tKZeMVIC&pg=PA36&dq=beata+agrell+Documentarism&hl=lt&source=gbs_toc_r&cad=4#v=onepage&q=beata%20agrell%20Documentarism&f=false (žiūrėta 2013 09 26).
- Arveda. (2011). Apie Herbjørg Wassmo „Stiklinė pieno“. <http://www.rasyk.lt/knygos/stikline-pieno/4145.html> (žiūrėta 2013 09 13).
- Buckley I., Palacio M. F. (2012). L'Eden lituanien et la Babylone française. Paris: Classiques Garnier.
- Dapkutė D. (2013). Lietuviai pasaulyje. <http://www.iseivijosinstitutas.lt/lietuviai-pasaulyje> (žiūrėta 2013 09 05).
- Franzen J. (2003). Pataisos. Vilnius: Alma littera.
- Gerritsen T. (2012). Donoras. Kaunas: Jotema.
- Kalėda A. (2011). Mitų ir poezijos žemė: Lietuva lenkų literatūroje. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Lamarque P., Olsen S. (1998). Truth, Fiction and Literature. Oxford: Clarendon Press.
- Masionienė B. (1982). Literatūrinių ryšių pėdsakais. Vilnius: Vaga.
- Oksanen S. (2012). Stalino karvės. Vilnius: Versus aureus.
- Radzevičienė S. (2011). Neatrastasis Ignas Šeinius. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas.
- Sinclair U. (2012). Džiunglės. Iš anglų kalbos vertė Rasa Drazdauskienė. Vilnius: Aukso žuvis.
- Subačius G. (2012). Lietuviškos Uptono Sinclairio „Džiunglės“ // Sinclair U. Džiunglės. Vilnius: Aukso žuvis.
- Vaičiulėnaitė-Kašėlionienė N. (2011). Lietuvos įvaizdis prancūzų literatūroje: vienos barbarybės istorija. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
- Vaičiulėnaitė-Kašėlionienė N. (2013). Literatūrinė komparatyvistika: pamatinės teorijos ir atsinaujinanti praktika. Vilnius: Edukologija.
- Wassmo H. (2008). Stiklinė pieno. Vilnius: Alma littera.

Asta Gustaitienė

THE STEREOTYPICAL IMAGES OF LITHUANIA AND LITHUANIANS IN THE FOREIGN LITERATURE OF THE 21ST CENTURY

Summary

Recently the issue of the image of Lithuania and Lithuanians in foreign literature has become more frequent in the works by comparative literature scholars: Algis Kalėda, Nijolė Kašėlionienė, Irena Buckley, and Sigutė Radzevičienė discuss it in Polish, French, and Swedish literature. Though the issue has been a constant concern for the Lithuanians, it has become a topic of special interest in 2012 with the second publication of the novel “The Jungle” by Upton Sinclair (including the commentaries by Lithuanian literary scholars and Valdas Adamkus, the Former President of the Republic). Written at the beginning of the 20th century

Sinclair's novel depicts the harsh destiny of the Lithuanians of the first wave of emigration to the USA. Some books about Lithuanians and their lives inspire the discussions on the image of Lithuanians abroad, the understanding of small country, its realities, and their artistic interpretation. The reasons for the writers to take upon the Lithuanian theme are historical and socio-cultural: during different specific periods the increased Lithuanian emigrants' flows or "waves" to other countries made it possible for the people of these countries to get acquainted and communicate directly with the Lithuanians, as well as to learn more about Lithuania.

At the beginning of the 21st century the number of books written by foreign authors that touch upon the topic of Lithuania obviously increased because of specific historical circumstances, closer contacts and globalization. The article discusses the issue looking at three novels – "The Corrections" (2001, Lithuanian translation – in 2003) by the American author Jonathan Franzen; "A Glass of Milk, Please" (2006, translated in 2008) by the Norwegian writer Herbjørg Wassmo; and "Missing" (2000, 2009) by famous Swedish author Karin Alvtegen. The novels present mostly negative and unattractive stereotypical evaluation of Lithuania and Lithuanians: as a very poor country where people live in poverty (and even feed themselves on horse meat in "The Corrections"); as a country of human trafficking where naïve young girls become prostitutes against their will ("A Glass of Milk, Please"); Lithuanians as potential criminals (in "Missing" the first idea which occurs to the narrator about the crime is that it might have been committed by Lithuanian mafia). While Franzen and Alvtegen have never visited Lithuania, Wassmo, on the contrary, visited the country and carried a thorough research of the problem of prostitution while staying here.